

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 1275-1288

MAHALLENİN GELENEKSEL AKTÖRÜNDEN KLÂSİK ŞİİRDEKİ FOLKLORİK İMGEYE: “BEKÇİ”

Gülçin Tanrıbuyurdu

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
(gulcin.tanribuyurdu@gmail.com), ORCID: 0000-0001-9962-5171/Associate Prof.Dr., Kocaeli University Faculty
of Arts and Sciences Department of Turkish Language and Literature

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 11.09.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2022), “Mahallenin Geleneksel Aktöründen Klâsik Şiirdeki Folklorik İmgeye: “Bekçi”,
Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 1275-1288.

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2022), “From The Traditional Actor of The Neighborhood to The Folkloric Image in
Classical Poetry: “The Watchmann”, Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 1275-1288.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Mahallenin Geleneksel Aktöründen Klâsik Şiirdeki Folklorik İmgeye: “Bekçi”

Özet

Gündelik hayatı her yönüyle kapsayan son derece anlamlı ve zengin bir bütünlüğü ifade eden geleneksel Osmanlı mahallesi, imparatorluğun en küçük idari birimdir ve Osmanlı sosyal yaşamının çekirdeğini oluşturur. O dönem toplum hayatının küçük ölçekli bir yansıması olarak son derece önem arz eden bu yapının korunabilmesi de ancak oradaki huzur, güvenlik ve asayişin sağlanabilmesi ile mümkün olmuş; bekçi, geleneksel mahalle kurgusunun tamamlayıcı unsuru olarak etkin bir rol üstlenmiştir. Mahalledeki asayişin sağlanması yanında şehirde çıkan yangınları haber vermek, davulu ile ramazan ayının başladığını duyurmak ve mahalle halkını sahura davet etmek de bekçinin görevleri arasında yer almıştır. Giyim-kuşamı, elindeki feneri, davulu, mahallede yankılanan gür sesi ve taşıdığı asayişle kendine has bir kültürü temsil eden bu tip, sosyal yaşama dair hemen her unsuru bünyesinde barındıran ve döneminin canlı bir panoraması niteliğindeki Osmanlı şiir metinlerinde de boy göstermiştir. Toplumun değer yargılarının korunması paralelinde mahalle halkının bekçiye karşı geliştirdiği tavır, bekçinin mahalledeki misyonu ve adıyla özdeş güven algısı da bu manzum metinlerde çeşitli tasavvur ve benzetmeler odağında işlenmiştir.

Bu çalışmada, geleneksel Osmanlı mahallesinin kendine özgü eylem alanı ve sahip olduğu kolektif bilinç doğrultusunda bekçiye yüklenen toplumsal misyon ve görevler ele alınacak, bir tip olarak bekçinin temsil ettiği değer/değerler tartışılacaktır. Bekçinin, klâsik dönem manzum metinlerinde hangi vasıflarıyla ele alındığı ve şâirlerin bu tip üzerinden geliştirdikleri tasavvurların değerlendirilmesi de çalışmanın kapsamı dâhilindedir. Çalışma, bekçi ile ilgili dönemin siyasi ve sosyal perspektifinden yansıyanları ele alırken klâsik dönem manzum metinlerinin yanı sıra dönemin kültür tarihi kaynakları ile yerli ve yabancı seyyahların izlenimlerine de yer vererek “bekçi” tipinin ayrıntılı profilini çizmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı sosyal yaşamı, mahalle, klâsik Türk şiiri, tip, bekçi.

From The Traditional Actor Of The Neighborhood To The Folkloric Image In Classical Poetry: “The Watchman”

Abstract

The traditional Ottoman neighborhood, which covers all aspects of everyday life and expresses a highly meaningful and rich integrity, is the smallest administrative unit of the empire and forms the nucleus of the social life of the Ottoman Empire. The protection of this structure, which was very important with its settlement as a small-scale reflection of the social life of that period, was possible only by ensuring peace, security and public order there, and the watchman played an active role as a complementary element of the traditional neighborhood setting. In addition to providing public order in the neighborhood, announcing the fires in the city, making public the beginning of the month of Ramadan with his drum, and inviting the people of the neighborhood to the *sahur* (meal eaten before starting fasting in Ramadan) were also among the duties of the watchman. While this characters, representing a unique culture with their clothing, hand lanterns, drums, strong voice echoing in the neighborhood and the staff they carry, appear in poetry texts of the Ottoman period that contain almost every element regarding the social life, the attitude developed by the neighborhood people towards the watchman and the perception of the watchman's mission in the neighborhood and the trust that is an attachment of his title, are rendered in the focus of various visions and parables in these verse texts.

In this study, the social missions and duties imposed by the people of the neighborhood on the watchman will be discussed, and the value/values represented by the watchman as a character will be discussed in line with the specific area of action of the traditional Ottoman neighborhood and the collective consciousness it has. The work, the reflections from the political and social perspective of the watchman based on the classical poets presenting the watchman as a folkloric element, aims to draw a detailed profile of the "watchman" character by including the classical period verse texts as well as the cultural historical sources of the period and the impressions of local and foreign travelers.

Keywords: *Ottoman social life, neighborhood, classical Turkish poetry, type, watchman.*

Giriş

Kent yaşamının ve gündelik hayatın oluşumunda önemli rol üstlenen kamusal alanlar, toplumun her tabakasından insanın bir arada bulunduğu ve sosyalleştiği yerlerdir. Söz konusu kamusal alanların yapı taşını oluşturan ve şehrin alt katmanları arasında değerlendirilen mahalle ise farklı sosyal sınıf ve kültürel gruplara mensup insanların benzer yaşayış biçimleri, gelenekler ve inanç birliği doğrultusunda yerleştikleri ve bir arada buldukları bir alan olarak zorunlu ya da gönüllü bir kaynaşmaya aracılık eden yerleşim birimidir.

Mahalle, Osmanlı'da en küçük idari birimdir ve Osmanlı sosyal yaşamının çekirdeğini oluşturur. Özer Ergenç Osmanlı mahallesini; birbirini tanıyan, bir ölçüye kadar birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin bir arada bulunduğu ve yaşadığı yer olarak tanımlamanın yanı sıra mahalleyi, aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimi olarak da değerlendirmektedir (Ergenç 1984:69-70).

Geleneksel Osmanlı mahallesi, dönemin toplum hayatının küçük ölçekli bir yansıması olarak yerleşim planı, camisi, çarşısı, düzeni, asayişi, mahalle sakinleri ve onlar arasındaki moral birliği ile son derece önem arz eden bir yapıdır. Mahallenin sözü edilen bu yapısının korunabilmesi de ancak oradaki huzur, güvenlik ve asayişin sağlanabilmesi ile mümkün olduğundan mahallenin kendine has dünyası içerisinde etkin bir unsur olarak "bekçi" başrolde yer alır. Bu bağlamda Osmanlı'nın geleneksel mahalle kurgusu ve düzeninde belki de ilk akla gelen ve bir mahallenin olmazsa olmazlarından olarak değerlendirilebilecek "bekçi", mahalle kavramı ile bütünleşmiş, sosyal hayatın içindeki canlı şahsiyetlerden biri olarak yaşamayı sürdürmüştür. Bu noktada bekçinin, genel itibarıyla bir meslek grubunu temsil ediyor olsa da mesleğinin yüklediği görev ve sorumluluklar sonucunda toplum hafızasında temsil ettiği ve koruduğu değer yargularıyla tipleşme sürecine dâhil olduğu görülmektedir. Zira toplumu oluşturan bireylerin olumlayıcı ya da kınamacı yaklaşımları sonucu sahip oldukları ortaklıklar noktasında şekillenen tipler, sosyal hayatta üstlendikleri rol/misyon odağında ait olduğu devrin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel panoramasının tespitinde de en mühim çıkış noktalarından birini oluşturur.

Bekçi, Osmanlı mahallesinde düzenin korunması ve asayişin sağlanmasında gündelik yaşam sahnesinin geleneksel aktörü olarak yer alır. Mahallenin ruhu olarak da adlandırılabilir bekçi; Osmanlı'da ases, pâsbân gibi adlarla anılmıştır. Pâsbân; bekçi, gözcü yerine kullanılan bir tâbir olup ases ise, Arapça "bekçi" anlamına gelen "âss"ın çoğuludur. *İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddesinde, Hz. Peygamber zamanında ashaptan bazılarının bekçi olarak görevlendirildiği ve sürekli bir görev olarak ilk defa Hz. Ebûbekir zamanında Abdullah b. Mes'ûd'un gece bekçiliğine getirildiği hatta Hz. Ömer'in halifeliği zamanında gece bekçiliğini bizzat kendisinin yaptığı bildirilmektedir (Özcan 1991:464).

Osmanlı'da ases, asayişin muhafazası için kol gezen gece bekçileri hakkında kullanılan bir tâbirdir (Pakalın 1993: I/93) ve subaşıya yardımcı olan gruplardır. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nden öğrenildiğine göre ilk olarak Fatih Sultan Mehmed zamanında teşkilatlandırılmışlardır ve bunlar bölük odalarından bir oda asker ile sefere gider çorbacılarıdır (Kahraman vd. 2011:2/475-476). Ayrıca Pakalın, yeniçeri ocağını teşkil eden ortarlardan yirmi sekizinci ortanın çorbacısının adına ise Asesbaşı denildiğini ve bunların günümüzdeki karşılığı ile polis müdürü olduklarını bildirir. Asesbaşı, ocaktaki resmî ve askerî vazifesinden başka şehrin asayişinden de sorumlu olup çarşı aralarında, mahalle içlerinde dolaşarak suçluları yakalamakla görevlidir (Pakalın 1993:I/93).

Osmanlı'nın son dönemlerine kadar maddi kaygılardan ziyade gönüllülük esasına dayanan bir sistemin parçası olarak iş gören bekçilerin, mahalle halkının güvenini kazanarak -onların fikir birliği üzerine- kadının resmi yazısı ile atanmaları dışında mesleğe giriş âdetlerine dair

kaynaklarda bir ayrıntı bulunmamaktadır. Cem Doğan’ın “ücretten çok kent şövalyeliğine atfen sürdürülen bir uğraş” (2019: 258) olarak tanımladığı bu geleneksel meslekte, bir nevi çıraklık usulünce genç ve yaşlı bekçiler görev paylaşımı da yaparak mahallede birlikte boy göstermişlerdir. Bekçilere, maaş olarak her evden toplanan para pay edilmiş, kış günleri kömürleri ve gece giydikleri içi kürklü kurt derisi, dışı kalın abadan gocuk denen kışlıkları halk tarafından temin edilmiştir (Abdülaziz Bey 1995: 312).

İmam, muhtar ve bekçibaşlarının emrinde çeşitli görevleri yerine getiren bekçiler, mahallenin bir parçasıdır. Genel itibarıyla değerlendirildiğinde, asayiş odağında düzenin temsilcisi olan bekçi, son derece olumlu bir imgedir. Çünkü kendine ait içkin bir düzeni olan Osmanlı mahallesinde, söz konusu düzenin temsilcisi odur. Sonraki yüzyıllarda, sahip olduğu bu olumlu imaj sebebiyle “bekçi baba” olarak da anılacak bu tipi mahallenin gediklisi olarak anlamlı ve değerli kılan şey, gözetim faaliyeti paralelinde mahalle halkını, görenekleri ve malları koruyarak huzur ve güven ortamı oluşturmaktır. Ancak asayiş odağındaki bu olumlu imaj, bekçinin kişiliği ve zihinsel performansı söz konusu olduğunda halk mizahını besleyen bir forma bürünmüş, cahil, saf, algı düzeyi düşük ve karşısındakinin zekâsıyla baş edemeyen bekçi tiplerini halk kültürü ürünlerine yansımıştır.

Mahalle halkının huzur ve sükûnetinin, bekçinin mahallede yankılanan sesi ile anlamlı hale geldiği Osmanlı toplumunda, bekçilerle ilgili en eski ve değerli bilgiler Evliyâ Çelebi’den öğrenilebilmektedir. 1638 yılında düzenlenen Ordu Alayı’nı anlatırken “Pâsbân-ı Nigehbân-ı İstanbul” başlığı ile mahalle bekçilerinin tasvirine de yer veren seyyah, bekçilerin sayısının 12000 olduğunu, bunlardan 300 neferin Eski ve Yeni Bedesten’de bekçilik ettiğini, kalanının ise asayişini sağlamak için İstanbul’da her gece sabaha kadar ellerinde rengârenk fanuslar ve ucu demirli sopaları, bellerinde kılıç, ok ve yayları ile nöbet tuttuklarını bildirmektedir. Üstlerine giydikleri abadan elbise ve başlarına taktıkları ucu sivri külahlar da bekçilere ait tanımlayıcı unsurlar olarak seyahatnâmede verilen bilgiler arasındadır (Kahraman vd. 2011:2/478).

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri* adlı eserinin “Osmanlı Toplumundan Çeşitli Kesimler” başlığını taşıyan bölümünde mahalle bekçilerini anlatırken “ayaklarında şalvar, arkalarında abadan salta, bellerinde kırmızı kuşak, başlarında büyükçe adi fes ve abani sarık sarılı olurdu. Ayaklarına da kırmızımı yemeni, uzun konçlu beyaz yün çorap giyer, kırmızı bağ, yani tozluk bağ sararlardı. Geceleri meşeden özel yapılmış, kalın ve ucu demirli sopayı ellerine alır, nöbetleşe birer-ikişer saat mahallenin her tarafını, bütün sokaklarını dolaşırlar, şayet bir hırsıza rastlarsa, birinin bir yeri karıştırdığını görürlerse, ellerindeki sopayla kendilerini savunarak adamı tutar zabıtaya teslim ederlerdi. Gece, evlerden birinde yangın çıksa hemen ev halkını uyandırır mahalleyi ve tulumbacıları haberdar ederlerdi. Ramazan geceleri sahur vaktini haber vermek, uyuyup kalan varsa uyandırmak üzere boynuna taktığı büyük davulu çalarak mahalleyi dolaşırlardı. Bunlar mahalle imamının emrinde idiler” (1995:135) şeklinde ayrıntılı bir betimleme yer vererek dönemin bekçi portresini tafsilatıyla çizmiştir.

Osmanlı toplum hayatının panoramik bir görüntüsü olan klâsik şiir metinleri, Osmanlı mahallesinin bu hareketli ve renkli simasına yer vermeden geçmemişlerdir. Bekçinin giyim-kuşamı, araç-gereçleri, vasıfları, görevleri ve misyonu ile toplumun değer yargılarının korunması paralelinde mahalle halkının bekçiye karşı geliştirdiği tavır Osmanlı şiir metinlerinde çeşitli tasavvur ve benzetmeler odağında işlenmiştir.

1. Bekçinin Giyim-Kuşamı

Evliyâ Çelebi ve Abdülaziz Bey’in, Osmanlı’da düzeni ve asayişini temsil eden bu zümrenin giyim-kuşamına dair yukarıda yer verilen ayrıntılı tasvirine ek olarak şâir Tırsî, bekçilerin üstlerine giydikleri aba ile ilgili olarak kültür tarihçilerinin verdiği bilgilere tanıklık etmekte, *Gice*

yağmura tutulsam da ne gam bekçiyem / Kepenekden dahi sırtumda benim hiç nem var (Tırsî Dîvânı g.66/4) beytinde bir bekçinin, sırtındaki abasından başka bir varlığı olmadığından söz etmektedir. Beyit aynı zamanda, klâsik dönem manzum metinlerine yansıyan âşık tipinin kültürel arka planına dair bir söylemin ürünüdür. Âşığın, “aşk” dışındaki her türlü varlık ve olgudan soyutlamak üzere estetik bir öge olarak sunulan “çıplaklık” ya da vücudun sadece belli yerlerinin bir çulla örtülü olması hali, bu kurguda âşığın kendisini bekçi ile özdeş tutarak ifade etmesi ile sağlanmıştır.

Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nün ilgili maddesinde asesbaşı ile ilgili bilgiler verirken “başına yeşil çuhadan çatal kalafat, arkasına zağra yakalı ve yeşil kaplı divan kürkü, bacağına ak çakşır, ayağına da sarı yemeni giyerdi” bilgisini paylaşmaktadır (1993:I/94). Rahîmî'nin *Gömgök itdüm seng-i gamla kendümi / Hirmen-i hurmânda mânend-i ases* (Rahîmî Dîvânı g.119/8) şeklindeki beytinde yer alan “gömgök” ibaresi, Pakalın'ın sözünü ettiği rengin koyu mavi hatta laciverte çalar bir renk olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda günümüz asayiş güçlerinin kıyafet / üniforma renkleri düşünüldüğünde de “otorite, güç ve kararlılığı” temsil eden lacivert rengin simgesel anlamının Osmanlı'dan günümüze taşındığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal bir araç olarak da değerlendirilebilecek olan kılık kıyafet renginin, bir gruba aidiyetin sembolü olarak da işlev gördüğü ortadadır.

Osmanlı mahalle bekçisinin giyim-kuşamına dair şiir metinlerine yansıyan bir diğer unsur, bu meslek erbabının bellerine kuşandıkları kemerdur. Hafîd'e ait *Râh-ı vaslına kemer sanma kuşanmışdur bili / İki başlı ejderi bekçi komuşdur bendine* (Hafîd Dîvânı g.215/6) şeklindeki beyit, bekçilerin bellerine bağladıkları çift tarafında yılanbaşı figürü bulunan bir çeşit kemerdur söz etmektedir. Hazinelemin yılanlar tarafından korunduğu şeklindeki mitolojik anlatıların temelinde de olduğu gibi yılan figürünün koruma, gözetme ve güvende tutmayı sembolize ettiği düşünüldüğünde toplumu korumakla görevli bekçinin de belindeki çift başlı yılan figürü anlamlı hale gelmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, kemerin her iki tarafındaki yılan kafası ortada birleşerek birbirine geçmekte ve çepeçevre kuşatılan bir yaşam alanında koruma ve güvenliği sembolize etmektedir.

Osmanlı'da bekçi giyim-kuşamının tamamlayıcı unsurlarından biri de başlıktır. Söz konusu başlıkların eski püskü ve kalitesiz oluşu şiir metinlerinden yansıyanlar arasındadır. Nev'î'nin bir kasidesinden alınan *Tâc-ı devlet idine başına hindû-yı Zuhâl / Atsa kasruñdan yire köhne külâhun pâsbân* (Nev'î Dîvânı k.37/16) şeklindeki beyit; “pâsbân-ı felek” olarak da bilinen, dünyaya en uzak yedinci gezegen konumundaki Zuhâl (Satürn) ile ilişkilendirerek dönemin bekçilerinin “köhne” başlıklarından dem vurmaktadır. Şâir, memduhu övgüsünde söylediği bu beyitte, “senin hükümün altındaki bekçi, başındaki eski püskü külâhını çıkarıp yere atsa, kara yüzlü Zuhâl devlet tacıdır diye o külâhı alıp başına takar” diyerek Zuhâl gezegeninin göğün en yüksekünde bulunması ve hâkim renginin siyah olması bilgisinden yola çıkmaktadır. Göğün en yüksekünde bulunması sebebiyle, övülen kişinin kapısında bekçi olabilmeye layık olarak gösterilen Zuhâl, hâkim rengi siyah olduğu içinse beyitte Hintli bir köle olarak sunulmuştur. Bu vurgu hem bekçinin kıyafetinin koyu rengine hem de padişahın sarayını korumak ve gözetmekle görevli bekçilerin esmer ten rengine sahip saray görevlilerinden olduğuna işaret etmektedir. Bekçilerin köhne başlıklarından söz eden bu beyitte Zuhâl ile kurulan bu ilişki aynı zamanda dönem minyatürlerinde bu gezegenin, başında köhne bir başlık ile tasvir olunması sebebiyledir.

2. Bekçinin Araç-Gereçleri

Mahalleye yönelik her türlü tehdit unsurunun savuşturulması için görevlendirilen bekçiler, görevlerini layıkıyla yapabilmek için çeşitli araç-gereçlere ihtiyaç duymuşlar ve gerek dönemin kültür tarihi kaynaklarına gerekse yerli-yabancı seyyahların izlenimlerine aynı zamanda bu aksesuarlarıyla konu olmuşlardır. Bu bağlamda bekçi ile birlikte söz konusu edilen ve onu

folklorik bir unsur olarak öne çıkaran bu gereçler; elindeki asâsı, feneri, göğsünde asılı davulu ve belindeki kılıcıdır.

Meşeden özel yapılmış kalın ve ucu demirli bir çeşit sopa olarak tasvir edilen asâları ve öteki ellerinde taşıdıkları rengârenk fanuslar, dönemin bekçilerinin en mühim gereçlerindedir. Kaynaklar, bekçilerin İstanbul’da her gece sabaha kadar ellerinde sopalarıyla nöbetleşe birer-ikişer saat mahallenin bütün sokaklarını dolaşır şayet bir hırsız rastlar yahut birinin bir yeri karıştırdığını görürlerse, bu sopa ile kendilerini savunarak hırsız zabıtaya teslim ettikleri bilgisini paylaşmaktadır (Abdülaziz Bey 1995:136). Ayrıca İstanbul’un Frenk ve Levanten Mahalleleri adlı seyahatnamede bekçiye ilişkin; “karanlıkta sokakta ucuna demir çakılı bir sopa ile düzenli aralıklarla kaldırım taşlarına vurur, gece bekçisi geçmektedir. Bu sopa gürültüsü, evindeki insana güven vermeyi amaçlar ve huzur içinde uyuyabileceğini ifade eder. Ayrıca vuruş sayıları saatin kaç olduğunu da belirtir... Bekçi buçukları da daha hafif bir vuruşla işaret eder.” (Bareilles 2003:60) şeklindeki ayrıntılı tasvir, söz konusu asânın fonksiyonuna işaret etmesi bakımından önemlidir. Bassano ise Kanuni dönemi Osmanlı gündelik hayatına dair notları arasında, Türk şehirlerinin tamamının mahallelere bölündüğünü ve her gece bir mahalleye bağlı evden bir kişinin bekçilik yapmak zorunda kaldığını ve bu bekçilerin bir elinde fener, diğer elinde ise bir sopa ile bütün gece boyunca dolaştıklarını, hırsızlık ya da yangın gibi olaylar meydana geldiğinde genellikle o gecenin bekçileri tarafından halka duyurulduğunu yazar (Bassano 2011:47).

Bekçinin asâsı ve feneri klâsik dönem manzum metinlerinde şiirin estetik kurgusunu da desteklemek üzere çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Gül bahçesinin saray, gülün de o sarayın bekçisi olarak kurgulandığı şu beyitte, gülün dalı da bekçinin elindeki asâsı gibi tasvir edilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki beyit, padişahların saraylarının kapılarında bekçilik eden elleri değnekli saray görevlilerine işaret etmektedir. *Niçe ki kendüye idinüp gülbünü ‘asâ / Gülşen sarâyı içre ola pâsbân gül* (Revânî Dîvânı k.16/34).

Servi ağaçlarının gül bahçesinin kenarlarına dizilmiş formu, aynı zamanda uzun ve budaksız oluşundan yola çıkılarak servinin, goncaları bülbülün korumak ve gözetmek üzere eli değnekli bir bekçi olarak sunulduğu Pâsbân-ı bülbül olup servler almış ele çûb / Goncalar tâk-ı zebercedde yapup la’l kuleler (B. Rahmî Dîvânı k.4/17) şeklindeki beyitte hisar bekçilerine gönderme yapıldığı âşikardır. Goncayı saran taç yaprakların hisar kemeri, yaprakların üzerinde kapalı duran goncaların da hisarın kuleleri olarak düşünüldüğü beyitte, eline asâsını alıp bekçiliğe soyunan servinin görevi bülbülü goncaya yaklaştırmamak, dolayısıyla onu korumaktır. Zira taç yapraklar yeşil rengi dolayısıyla zümrüt, goncalar kıvılcıkları ile lal taşından hazinelerdir ki bekçinin buradaki vazifesi hisarlarda saklanan devlet hazinelerini korumak ve gözetmektir.

Bekçilerin asâları kadar mühim ve tanımlayıcı gereçlerinden biri de ellerinde taşıdıkları fenerlerdir. Ramazan ayı dışında gece sokağa çıkmanın yasak olduğu Osmanlı mahallesinde (Doğan, 2019:259) gecenin karanlığı bekçinin elindeki fenerle aralanır. Bekçilerin hem asâlarını hem fenerlerini söz konusu eden şu beyitte gecenin karanlığı içerisindeki felek fanusa, parıldayan ay ise fanusun içine yerleştirilmiş muma benzetilmektedir. ‘Asâ-yı âh ile kûyında her şeb pâsbânâ ben / Felek fânûsum Emrî mâh içinde şem’-i sûzânı (Emrî Dîvânı g.528/5).

Osmanlı’da gayrimüslimler için sokağa çıkma yasağı konulmamış, sokağa çıkacak olanlara ellerinde birer fener taşıma zorunluluğu getirilmiştir. Nerval’ın, Osmanlı ülkesinde geçirdiği günlere dair notlarında yer alan “Güneş battığı zaman fenerlerimizi yakalım; o zaman bütün gece Londra’da olduğu kadar özgürdür insan. Paris’teyken buradakinden çok daha az özgürdür!. Cebinden, bezden kıvrımları körük gibi açılıp uzayan teneke bir fener çıkarttı ve içine bir mum yerleştirdi.” (Nerval 2006:II/62) şeklindeki ifadeler yukarıdaki beyitte de yer alan fenerin yapısına ve kullanım şekline işaret etmesi bakımından önemlidir. Cepte taşınabilme özelliğiyle pratik bir kullanıma sahip bu fenerlerin kıvrımlı ve katları açılan yapısı bilindiğinde Emrî’nin

yukarıdaki beyitte feleği fanusa benzetmesi anlamlı hale gelmekte, feleğin soğan halkaları şeklindeki katlı yapısı ve köhneliği ile fenerin yapısı eşleşmektedir.

Sevgilinin saçının bekçiye, yanağının ise bekçinin fenerine benzetildiği bir başka beyitte ise güzellik bütünsel formda bir şehre benzetilmiştir. Zira sevgilinin güzelliği bir şehir kadar renkli, yerli yerinde, ölçülü ve muntazamdır. Zülfün ruhuyla her gece şehrinde hüsnü'nün / San pâsbân durur kim elinde çerâğı var (Adnî Dîvânı g.14/5) şeklindeki beyitte güzellik şehrini koruma görevini saçlara veren şâir, saçın renginden ve korkulu oluşu imajından yola çıkmaktadır. Sevgilinin yüzünün iki yanına uzanmış saçlar hem gecenin hem de bekçinin koyu renkli kıyafetinin temsili iken her daim saçlar tarafından gözetilen ve korunan yanaklar ise esteteze edilmiş parlaklığı ve göz alıcılığı ile geceyi aydınlatan fener olarak tasavvur edilmiştir.

Osmanlı mahallesinde görev yapan bekçilerin boyunlarına asarak taşıdıkları davullar da bu meslek grubunu tanımlayan önemli araçlardır. Ramazan ayının başladığının ilan edilmesi, mahalle halkının sahura kaldırılması ve bayram sabahları davul sesi eşliğinde hanelerden bahşiş toplanması gibi vesilelerle kullanılan davul özellikle yabancı seyyahların satırlarına konu olmuştur. Levy, bekçi davulunun yukarıda zikredilen işlevlerini sıraladıktan sonra bekçilerin bayram sabahı bahşiş için dolaşırken söyledikleri ve şarkı olarak nitelendirdiği manilerden söz etmekte ve bu şarkılarda bekçinin, ramazan boyunca uyandırıcılık görevi yaptığını halka hatırlattığını bildirmektedir (Levy 1986:138). Klâsik şiirimizde bekçi ve davul ikilisinin söz konusu edildiği beyitlerde davul ve âşığın sinesi arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Aşağıda âşığın, aşk acısıyla geceler sabah oluncaya dek döğdüğü sinesinin bekçinin davuluna benzetilmesi, bekçiyi bütünleyen bu unsurun âşık için fiziken estetik bir öge aynı zamanda bir haz unsuru olması sebebiyledir. Dönemin şiir mecmualarından alınan şu beyit bu benzerlik üzerine kurgulanmıştır: Giceler kûyuñda sînem döğdüğüm ey meh bu kim / Tabl âvâzıdur ekser pâsbân eğlencesi (Köksal 2017:1617).

3. Bekçinin Vasıfları

Dönem şâirlerinin Osmanlı mahalle bekçisi ile ilgili tasavvurları bu tipin vasıflarını ortaya koyarken yapılan türlü betimlemeler bekçilerin toplum hafızasında ne şekilde yer ettiklerini de göstermektedir. Bekçinin en belirgin vasfı "sabaha kadar naralar atarak mahalleyi baştanbaşa gezmesi"dir. Pâsbânun olup ey meh dolanur na're ziyân / Subha dek cân u gönül kûyuñu kat kat her şeb (F.Kefevî Dîvânı g.150/1) şeklindeki beyitte âşık, ay yüzlü sevgilinin mahallesini karış karış dolaşan bir bekçi olarak hayal edilmiştir. Geceler boyu sevgilinin mahallesinde ah ederek gök kubbeyi ateşe veren âşık imajı ile elindeki fenerle mahalleyi aydınlatan bekçinin örtüştürüldüğü beyit, aynı zamanda feleğin katlarına gönderme yapıyor oluşu ile de dikkat çekicidir.

Bazı bekçilerin sesinin ve yüzünün çirkin, naralarının ürkütücü olması da bekçilere dair şiir metinlerine yansıyan unsurlar arasındadır. Keçeci-zâde, Mihnet-keşân'da peşpeşe sıraladığı iki beyitle bekçinin bu vasıflarına işaret etmektedir: Fakat geceler vardı bir pâsbân / Bed-elhân u bed-sûret ü bed-zebân // 'Aceb bekçi kim pâsbân-ı felek / Sadâsın işitdikçe ürkmek gerek (b.1572-1573)

Bekçinin ürküten bu hali ve görevinin baskıcı yanları Sadri Sema'nın da ifade ettiği gibi bu baskının hedefleri olan ve bekçilerin mahalleden kovmakla yükümlü olduğu hırsızlar, sarhoşlar ve başıboş tiplerin oluşturdukları tehlike nedeniyle meşrulaşmaktadır (Sema 1994:34-35). Zira şâirin de dediği gibi hırsız ondan kaçır, çapkın ondan ürker, sarhoş ondan korkar: Toldı gönülüm zülfine gözinden üşenür / Zîrâ ki gice korhar olur mest asesden (K. Burhâneddin Dîvânı g.711/3).

Mahallenin huzuru ve güvenliğinin emanet edildiği bekçi, taşıdığı bu önemli vasfıyla son derece olumlu bir imgedir. Bu noktada Cem Doğan’ın, geleneksel bekçi prototipini, sevecen ve yardımsever, göreve özgülenmiş bir kimlik olarak halkın diğer ihtiyaçlarına da koşan bir “ahbap” ya da “tanıdık” olarak tanımladığı ancak akabinde devletin II. Meşrutiyet sonrası bağlı olduğu yaşam alanından da görece uzaklaştırmayı ve “bekçi baba”yı modern devletin gözetimi altında, kendisi için önceden çizilmiş yasal yetki alanının haricine çıkamayan bir “memur”a dönüştürmeyi tercih ettiği yönündeki tespiti de oldukça mühimdir (Doğan 2019:270-271). Neomi Levy de bekçinin toplum hafızasındaki olumlu imajını, düzenin bir temsilcisi şeklinde ortaya çıkmasına ama bunun yukarıdan benimsetilmiş değil, mahallede alışılmış ve mahalleye içkin bir düzen oluşuna bağlarken (Levy 1986:138) Monsieur d’Aramon bu gece bekçilerinin tek başlarına Paris’teki bir bölük silahlı adamdan daha iyi asayiş sağladıklarını, onlara duyulan güvenle İstanbul’da geceleyin kimsenin soyulma korkusu yaşamadığını söyler (And 2009:85). Fakîh’in şu beyti bekçi ile sağlanan huzur ve güven ortamından söz ederken sözü edilen “olumlu imajı” manzum sözle desteklemekte; Âfât içinde pister-i râhat döşendi şehir / Hindû-yı tîg mülke meger pâsbân irür (k.6/7), Lebîb ise; Pâsbân olmuş nigâhıñ re’fetiñ olmuş kefil / Zimmetiñdir hıfz-ı halk-ı heft-kışver el-amân (kıt.4/4) şeklindeki beytinde bekçi tipi ile özdeş güven algısını yansıtmaktadır.

Osmanlı mahalle bekçilerinin, şiir metinlerinden öğrendiğimiz önemli vasıflarından biri de işinin ehli ve yetenekli oluşlarıdır. Sarıca Kemâl, “A sevdiğim! Gönül, yüzünü çevrelemiş saçlarına ulaşacak yolu nasıl bulsun; o öyle emniyetli bir gecedir ki iki mahir bekçisi var” anlamındaki şu beyitte bekçilerin hem işinin erbabı hem de aktif ve hızlı oluşlarına dikkat çekmektedir: Yol nice bula zülfüne dil devr-i ruhuñda / Bir gice durur kim iki çâpük ‘asesi var (Gıynaş 2017:995).

Yukarıdaki beyit, bekçinin aynı zamanda gençliğin verdiği bir dinamizm ve hareket kabiliyetine sahip olduğunu ifade ediyorken dönemin manzum metinlerindeki bazı tasvirlerden bekçilerden kimilerinin daha yaşlı ve tecrübeli olduğu da anlaşılmaktadır. Yıldızı düşkünleri teb’îd için kûyuñdan âh / Pâsbândur pîr-i çerh ü meh de destinde fenâr (M. Pertev Dîvânı g.112/3) şeklindeki beyitteki kocamış gök kubbenin bekçiye, oradaki ayın da bekçinin elindeki fenere benzetilmesi son derece başarılı bir imajdır.

Feleğin, gecenin renginden dolayı Hintli bir bekçiye teşbih olunduğu şu beyitte ise gökyüzündeki ay bu kez onun yüzündeki bir yara yahut bir iz şeklinde tasavvur edilmiştir. Bu beyitte sözü edilen bekçi ile padişah sarayının kapısında nöbet tutan görevlilere işaret edildiği malumdur. Dolayısıyla öyle anlaşılıyor ki bu zümreden bazıları, yüzlerindeki izlerle de toplum hafızasında yer etmiştir: Gice kapuñda felek pâsbân-ı Hindûdur / Ki mâh-ı nevle çekilmiş yüzünde dâğı var (Karavelioğlu 2015:600).

Asayiş ve huzur ortamının tesisi için gece boyu mahalleyi bir baştan bir başa dolaşan bu meslek zümresinin uyanık kalmak için kahve içtikleri de klâsik şiir metinlerinden yansıyanlar arasındadır: Pâsbânı kahve nûş eylerse def’-i hâb için / Kelle-i hâkân-ı Çini aña fincân eylesün (G. Nâdirî Dîvânı k.40/38).

Bekçilerin asâlarını yere vurarak gece uyumadıklarını bildirdikleri daha önce ifade edilmişti. A.Talat Onay bunlara ek olarak, hem gece bekçilerinin hem de kale bekçilerinin uyanık olduklarını duyurmak veya ordu hareket halinde iken dikkatli bulundurmak için vakit vakit "Allah yek" gülbangi çektiklerini yazar: Pâsbân-i kasrın olmuşdur dil u cân her gice / Çağırurlar yâdına tâ subha dek Allah yek (2004:101).

4. Bekçinin Görevleri

Osmanlı mahallelerini korumak, gözetmek ve dışarıdan gelecek her türlü tehlikeyi bertaraf ederek huzur ve güven ortamı tesis etmekle yükümlü bekçilerin hangi tehlikelere karşı ne çeşit sorumluluklar üstlendikleri ve bunların görev tanımlarına nasıl yansıdığı da önemlidir.

Osmanlı'da asesbaşı, gece boyunca kentin komutanıdır ve her mahallede asesbaşına bağlı bekçiler görevlidir. Gece ile özdeş bu meslek zümresinin âdet haline gelmiş görevlerinden ilki, klâsik dönem manzum metinlerinden öğrenildiği üzere gece vaktini bildirmek üzere ateş yakmaktır. "A sevdiğim, saçlarına duyduğum aşkın gamıyla mahallende feryat etsem şaşılmaz zira gecenin (zifiri karanlığı) çöktükçe bekçinin ateş yakması âdettendir" anlamındaki: *Gam-ı zülfüñle kûyuñda niğârâ tan mı âh itsem / Gice irdükçe 'âdetdür yakar çün pâsbân âteş* (Köksal 2017:728), beyit durumu örneklendirirken söz konusu ateşin hisarları muhafaza eden bekçilerce kale burçlarında yakıldığı anlaşılmaktadır: *Hengâm-ı şâm irişdi diyü dikdi meş'alın / Bâlâ-yı burc-ı heftüme hindû-yi pâsbân* (G. Nâdirî Dîvânı k.21/8).

Osmanlı mahallesinde gece sokağa çıkmanın yasak olduğu malumdur. Mahallelerde bu ve benzeri yasaklara uymayanların, fenersiz gezenlerin bekçiden kurtuluşları yoktur: *Şeb-i zülfüñde tutulsa müjeñe tañ mı gönül / Yüriyen gice düşer dâmına elbet 'asesüñ* (Gıynaş 2007: 1610).

Dönemin sosyal yaşantısına ışık tutan kaynaklardan öğrenildiğine göre yasaklara uymayanlara sıklıkla uygulanan ceza, onları gece boyunca hapsedmek, falakaya yatırmak ya da çoğunlukla çalıştırmaktır (Mantran 1991:78). Bu kişilerin hamam işletmecilerine teslim edilip sabaha kadar külhana odun taşımaya zorlandıkları bilinirken bu suçun cezası olarak suçlunun asılmakla tehdidi de bir beyitten günümüze yansıyanlar arasındadır: *'Asesi hüsn ilinüñ gönülümü zülfünde bulup / Gice gezdi diyü asmağa yarakladı resen* (Gıynaş 2007:2056).

Bekçilerin gece sokağa çıkanlara ilişkin tutumları ve cezai yaptırımlarının istisnası İslam toplumlarında hususi bir yere sahip olan ramazan ayı ve bayram geceleridir. Klâsik şiirde bekçinin ramazan geceleri dışarıda olanlara müdahale etmediği söylenirken *Savm-ı hecrüñde kosun gönülümü zülfüñde gözüñ / Şeb-reve dahl idemez çün ramazân içre 'ases* (Mesîhî Dîvânı g.103/4), bir başka beyitte bekçinin aynı zamanda kendisinden korkulan bir tip olduğuna işretle bayram geceleri bekçinin hükümsüz olduğu dolayısıyla korkuya mahal olmadığı vurgulanır: *Zülf-i dilber var iken baht-ı siyâhundan ne gam / Âliyâ olmaz şeb-i 'id içre pervâ-yı 'ases* (G.Âlî Dîvânı g.578/7).

Dönem şâirlerin şiirlerinden öğrendiğimize göre ramazan ve bayram geceleri dışında, padişah meclisinden çıkanlar; *Râha düşse n'ola bezmüñde gönül ser-mest olup / Pâdişâhun meclisinden gideni tutmaz 'ases* (F. Kefevî Dîvânı g.196/2), her türlü cezadan azade bir zümre olan deliler; *Hiç haof itmez gönül cânâ rakîbüñden senüñ 'Âşık-ı dîvânedür dîvâneye n'itsün 'ases* (Köksal 2017:701) ve kendi ahbapları bekçinin müdahalesine uğramazlar: *'İzzet eylerler seg-i kûyuñ yapışmazlar baña / Bu mukarrerdür ki yârân olsa dahl itmez ases* (Süheylî Dîvânı g.129/3).

Bekçilerin belki de en mühim görevi, yıkıcı ve yok edici bir unsur olarak Osmanlı mahallelerini tehdit eden yangınları duyurmak ve olası kayıpları engellemek üzere mahalle halkını harekete geçirmektir. Döneme ışık tutan kaynaklar, yangınları haber vermek için mahalle bekçilerinin dışında birisi Beyazıt kulesinde, diğeri Kandilli tepesinde olmak üzere iki bekçi daha bulunduğunu, kulelerden atılan top atışlarıyla bekçilerin "yangın var" sesi işitilince diğer bekçilerin de buldukları yerlerde bu sese karşılık vererek yangının kısa sürede duyulmasını sağladıklarını bildirmektedir. 16. yüzyıl Osmanlı toplumunu ayrıntılı betimlemelerle anlatan B. Bareilles'in söz konusu duruma ilişkin olarak güncesinde kayıtlı tasviri muazzamdır: "İstanbul'da çıkan sayısız yangında bekçi bir tür çığırkanlık yapar. Kırmızı ceketli köşklüler, Galata ve İstanbul kulelerinin tepesine gündüz vakti aynı renkteki flamalarını, geceleri de büyük ışıklı balonları çeker çekmez, Kandilli tepesindeki bir tabyadan halkı uyarmak için, yangın Pera ve boğaz bölgesindeyse yedi, İstanbul'daysa beş pare top atışı yapılır. Bu işareti alan bekçi

sokağın ortasına dikilir ve elinde kargısıyla her yöne koşarak tehlikedeki mahallenin ismini haykıran köşklünün geçişini beklemeye başlar” (Bareilles 2003:62).

Şiir mecmualarında yer alan *Burûc-ı çarhı yakmasun diyü bu âteş-i âhum / Şerârumdan konupdur âsumâna pâsbân yir yir* (Gıynaş 2007:701) şeklindeki beyit kulelerin burçlarına konulanmış bekçileri okuyucunun zihninde canlandırırken, Emrî, “Görünen kızılığı gül zannetmeyin; gülbahçesinin tuttuğunu gören bülbül bekçiler gibi naralar atmaktadır” anlamındaki aşağıdaki beytinde bekçinin “yangın var” nidalarını adeta beyti oluşturan sözcüklerle duyurmaktadır: *Gül degüldür kızaran şehr-i gülistân tutuşup / Pâsbânlar gibi etrafı nidâ kıldı hezâr* (Sürûrî Dîvânı k.21/2).

Mahalledeki hanelerin hırsızlardan korunması bekçinin bir diğer görevidir. Hırsız haneden uzaklaştırılıp hane emniyete alınmadan bekçi oradan ayrılmaz: *Sürer elbette fikr-i fâsidi dilden mey-i gülgün / Ki ihrâc itmeyince hânedan düzdi ‘ases gitmez* (Beliğ Dîvânı g.98/8). Bu hususta Menavino, bekçilerin gece bir haydutun bir eve girdiğini gördüklerinde onu hemen yakaladıklarını ve hırsız olduğunu anladıklarında da ertesi sabah onu astıklarını notları arasında zikreder (Menavino 2011:49).

Söz konusu haneler olunca, bekçinin en hassas görevlerinden biri de haremliğin namusunu gözetmektir. Bu görevin önemini ve bekçinin bu görevi icra ediş şeklini takip edebildiğimiz Batılı gezginlerin satır aralarındaki “ne zaman yabancı biri bina kiralamaya gelse bekçi devreye girer. Evli olup olmadığını, çocuğu olup olmadığını sorar ve ancak tüm bu konularda bol bol bilgi aldıktan sonra yabancıya sözleşme imzalamasına izin verir. Ayrıca gayrimüslimlerin Türk mahallelerinde ev kiralamasını engellemek de bekçinin görevleri arasındadır. Eskiden bir bekâr çapkınlıkla suçlandığında, bekçi onu mahalle yetkililerine ihbar eder, onlar da suçluyu anında cezalandırırlardı. Muhtarlar suçlunun ayaklarını bir sopaya geçirip havaya kaldırır, bekçi de değnekle ayak tabanlarını döverdi” şeklindeki notlar son derece dikkate değerdir (Bareilles 2003:61).

Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim halk dışında şarap ve benzeri içkiler içmenin yasak olduğu Osmanlı’da bekçiler, geceleri gizlice içip sarhoş gezenlerin de korkulu rüyasıdır. Bekçinin görevi içki içenleri yakalayıp ellerindeki şarap testilerini kırmaktır: *Dâ’im sebû-yı ‘ayşımı sensin şikest iden / İy çarh-ı kînedâr sitemger ‘ases misin* (Süheylî Dîvânı g.233/4).

Bekçilerin öncelikli görev alanı elbette mahallelerdir. Ancak hem dönemin kaynaklarından hem de manzum metinlerden toplumda güven ve asayişin sağlanmasının gerekli olduğu her alanda bekçilerin görevlerinin başında olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı’nın hayat damarlarından biri olarak adlandırılan ihtişamlı kervansaraylar, bedestenler ve çarşılar muhakkak ki bu alanların en önemlilerindedir. Pakalın, geceleyin kervansarayların kapılarının kervansaray kapıcıları tarafından kapatılıp etrafının bekçilerce korunduğunu bilgisini verirken batılı bir gezgin; çarşıdaki tüccarların, mallarını dükkânlarının önünde yerleştirdikleri çuvalların içerisinde bırakıp üzerine iki adet taş koyduklarını, bekçilerden dolayı bu mallara kimse tarafından dokunulmadığını yazar (Bassano 2011:42). Bu bağlamda, dünyanın çarşıya, gökteki ayın da o çarşığı gözetleyip korumakla görevli bir bekçiye benzetildiği şu beyit dikkate değerdir: *Çârsû-yı ‘âlemi her gece bekler subha dek / Mâh emriü ile cihân bâzârına olmuş ‘ases* (Köksal 2017:694).

Çarşılar kadar hisarlar da, Osmanlı’nın iskân politikası açısından son derece önemli yapılardır ve ilk Osmanlı mahalleleri bu hisarların çevresinde kurulmuştur. İmparatorluğun yükselişinde de etkin olan bu hisarlar; kaleleri, burçları ve surları ile bekçilerin görev alanları dâhilindedir. Bazı dönemlerde Osmanlı hazinelerinin muhafaza edildiği yerler olan bu görkemli mimari yapılarda suçluların cezalandırıldığı zindanlar da bulunmaktadır. Klâsik dönem şâirleri, bekçilerin bu görev alanını kale, hazine ve zindan özelinde ayrı ayrı zikretmişlerdir. Vasfî; *Ya gülşen bir zümürriid kal’adur kim goncalar anda / Akîkîn kullelerdür bülbül anun pâsbânudur* (Vasfî Dîvânı k.9/3) şeklindeki beytinde kale bekçilerinden söz ederken Kâtibî, “Sevgili, güzellik hazinesine kimse el uzatmasın diye kendisi uykudayken gözünü bekçi olarak dikmiş”

anlamındaki şu beytinde *Kimse el sunmamağ için hüsni gencine saçın / Pâsbân komuş gözi beñzer ki hâb üstindedür* (Köksal 2017:458) hazineyi korumakla görevli bekçilerden söz etmektedir. *Tañ mı hâlûñ konsa ol çâh-ı zenahdân üstine / Bekçi ‘âdetdür konur ey dûst zindân üstine* (Köksal 2017: 1393) şeklindeki beyitte ise her zindanı beklemekle görevli bekçilerin atanmasının yaygın bir uygulama olduğu ifade edilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak görülmektedir ki; kendine özgü bir eylem alanı içerisinde tutarlı ve anlamlı bir bütün olan Osmanlı mahallesinin geleneksel yapısı içerisinde “bekçi”, bu geleneğin ortaya çıkardığı bir tip olarak başrolde yer almaktadır. Yukarıda izah edilenler bağlamında görüleceği üzere kıyafeti, mesleğini icra etmek üzere taşıdığı araç-gereçleri, mahalledeki ve toplum yaşantısı içerisinde güven ve asayişin sağlanmasının elzem olduğu kale, çarşı, zindan gibi yerlerdeki görevleri ve misyonu, bekçi tipini ve bu meslek zümresini Osmanlı sosyal yaşantısı içerisinde ayrıcalıklı bir yere koymayı zorunlu kılmaktadır.

Gerek döneme ışık tutan tarihi ve kültürel kaynaklarda gerekse yerli ve yabancı seyyahların notlarında haklarında ayrıntılı bilgi bulabildiğimiz bekçiler, dönemin canlı bir panoraması niteliğindeki klâsik şiirde de estetik imajlara ve renkli tasavvurlara malzeme olmuştur. Klâsik dönem şâirleri bekçiyi geleneksel Osmanlı mahallesinden çıkarıp şiirin içerisine aynı zamanda folklorik bir unsur olarak yerleştirmişlerdir. Şâirlerin canlı tasvirleri ile bekçinin mahallede yankılanan sesi, asâsının darbeleri, davulunun gümbürtüsü, şiir metinlerinden duyulmakta bekçi adeta elindeki kandiliyle Osmanlı toplumu asayiş uygulamalarından günümüze ışık tutmaktadır. Bu durum, klâsik şiirin toplum hayatı ile olan ayrılmaz birlikteliğine de son derece güçlü bir atf olarak değerlendirilmelidir.

Tarihi seyrinde toplumda emniyet ve asayiş odağında ön planda olan bu zümreye bakışa ilişkin olarak klâsik şiirin belki de en önemli katkısı; bekçinin adıyla özdeş bir güven algısının içerisine dâhil edilerek günümüze taşınmasıdır. Bu bağlamda bekçi genel itibarıyla bir meslek zümresini temsil ediyor olsa da toplum hafızasındaki karşılığı ve kolektif bilinçteki yeri onu tipleşme sürecine dâhil etmiştir. Zira suçluları ve düzeni bozanları naraları ile korkutan, varlığı ile ürküten bekçi, kendi halindeki mahalle halkı için huzur içinde uyumanın, yangınlara, hırsıza, uğursuza karşı güvende olmanın ifadesidir. Tehlike anında ve asayişin bozulduğu yerlerde naralar atan, seri hareket eden, gece uyumayan, her daim hareket halindeki bu dinamik ve kimi zaman agresif tipin yardımsever, işinin ehli ve sevecen haliyle ramazanda davul çalıp maniler söyleyen, mahalle halkını sahura ve sabah namazına davet eden müşfik bir tip algısını da koruduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- ACAR, Gülmedine (2006), (Haz.), *Hafid Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (2018) (Haz.), *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: [https://ekitap.ktb.gov.tr/ Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0) (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- AND, Metin (2011), *16. Yüzyılda İstanbul: Kent-Saray-Gündelik Yaşam*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ARISAN Kazım, Günay Duygu (1995) (Haz.), *Abdülaziz Bey Osmanlı Adet Merasim ve Tabirleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Avşar, Ziya (2017), *Revânî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?0>(Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- BAREİLLES, Bertnard (2003), *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri: Pera-Galata-Banliyöler*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- BASSANO, Luigi (2011), *Kanunî Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- BATUR, Atilla (2002) (Haz.), *Sürûrî Dîvânı Hayatı, Sanatı, Eserleri Dîvânının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Malatya: Fırat Üniversitesi.
- BEKTAŞ, Ekrem (2017) (Haz.), *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/ Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- ÇAVUOĞLU, Mehmed (1980) (Haz.), *Vasfî Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇORUK, A. Şükrü (2008) (Haz.), *Sadri Sema İstanbul Hatıraları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- DEMİREL, H. Gamze (2005) (Haz.), *18. Yüzyıl Şâirlerinden Beliş Mehmed Emîn Dîvânı*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- DOĞAN, Cem (2019), “Eski İstanbul'da Mahalle Bekçisi ve II. Meşrutiyet'te Bekçi Teşkilatının Düzenlenmesi Bağlamında Mahalle Bekçileri Nizamnamesi (1908-1918)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları*, 6/14, s. 257-273.
- EFLATUN, Muvaffak (2003) (Haz.), *Fezî-i Kelevî Dîvânı*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- ERDOĞAN, Mustafa (2017) (Haz.), *Bursalı Rahmî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/ Eklenti/55910,bursali-rahmi-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- ERGENÇ, Özer (1984), “Osmanlı Şehrindeki «Mahalle» nin İşlev Ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. IV, s. 69-78.
- ERGİN, Muharrem (1980) (Haz.), *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GIYNAŞ, K. Ali (2017) (Haz.), *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- HARMANCI, M. Esat (2017) (Haz.), *Süheylî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- KAHRAMAN, S. Ali ve Yücel Dağlı (2011) (Haz.), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2015), *Mecmu'a-i Kasâ'id-i Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖKSAL, Fatih (2017) (Haz.), *Edirneli Nazmî Mecma'u'n-Nezâ'ir*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).

- KUFACI, Osman. *Adnî Dîvânı ve Adnî Dîvânınınında Benzetmeler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- KURTOĞLU, Orhan (2017) (Haz.), *Lebib Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- KÜLEKÇİ, Numan (1985) (Haz.), *Ganizâde Nâdirî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şehnamesi'nin Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- LEVY, Neomi (1986), "Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden II. Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, (Der. Neomi Levy, Alexandre Toumarkine), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MANTRAN, Robert (1991), *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- MENAVİNO, G. Antonio (2011), *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- MENGİ, Mine (2014) (Haz.), *Mesîhî Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- MERMER, Ahmet (2004), *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.
- NERVAL, Gerard (2006), *Doğu'ya Yolculuk*, C.2, İstanbul: İthaki Yayınları.
- ONAY, A. Talat (2004), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1991), "Ases". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: TDV Yayınları, s. 463.
- ÖZYILDIRIM, A.Emre (2002) (Haz.), *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Mihnet-keşân'ı ve Tahlili*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- PAKALIN, M. Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2017) (Haz.), *Emrî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).
- SÜNGER, Ercan (2004) (Haz.), *Fakîh Hayatı, Eserleri, Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- TULUM, Mertol ve Ali Tanyeri (1977) (Haz.), *Nev'î Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- YILMAZ, Kadriye (2017) (Haz.), *İbrahim Tırsî ve Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55911,ibrahim-tirsi-ve-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 10.09.2021).